

LITERATUUR EN KUNST

de mensch en het Leven.

Gerard van Eekeren: „De paarden van Holst“. 5e druk. Uitgever en drukkerij Hollandia, Baarn. 1947.

We leven snel tegenwoordig, ook in de literatuur. Wij verlangen spanning en actie, vlot geschreven boeken vol beweging, en belangstelling voor de problemen van dezen tijd. De oudere schrijvers raken vergeten. Tusschen hen en ons gaapt de kloof van de duitse bezetting.

En nu versijnt daar in eens een boek van een der oudste schrijvers, die debuteerde in het begin van onze eeuw; een man van goed zeventig jaar.

Het is een massieve roman in letterlijken en figuurlijken zin; een boek, dat je niet zoo maar eens meeneemt op een fietstochtje. Dit boek eischt geduld en nauwkeurig lezen. Het wil rust en bezinning. En toch beleefde het in korten tijd reeds minstens vijf drukken. Er was en is misschien nog vraag naar geweest, men heeft er elkaar opmerkzaam op gemaakt als een werk dat de moeite waard is.

Het is ook een roman die een eigen cachet draagt. Allereerst is de schrijver een goed vakman, een der naturalisten uit het begin onzer eeuw, die zijn vak door en door kent. Getrouw aan zijn afkomst, gaat hij breed op alles in, met kennis van zaken. Elk onderdeel wordt goed verzorgd, elke persoon juist gekarakteriseerd; ieder heeft zijn rol, de menschen loopen elkaar niet in den weg, maar gaan rustig huns weegs.

Van Eekeren is nooit een naturalist geweest, die slechts verwijde bij den uitwendigen verschijningsvorm. Steeds groef hij diep; behalve realist was hij ook filosoof, die gaarne nadacht over het wezen der dingen. Misschien komt het van zijn protestantsche afkomst, dat hij nooit volledig de leer van de 80-ers aanhing, de theorie van den autonomen mensch, voor wie naast Schoonheid geen plaats overbleef voor het goede en het kwade. Zijn werk had een ethischen inslag, hoewel het niet christelijk is te noemen. Zijn vele romans vertoonden vele facetten van het leven, maar nooit tooverde het licht der eeuwigheid er een gouden glans over. Steeds bleef de menschelijke tragiek alleen over.

En nu hij als oud man zijn visie geeft op het moderne leven, dat hij als kunstenaar intens heeft meegemaakt, maar ook als wijsgeer objectief tracht te doorgronden, is het resultaat niet anders geworden. Voor de opstandige jeugd van heden, die het leven niet verknoeid wil overnemen van de ouderen, maar er zelf zijn weg doorheen wil slaan, eindigt het toch in een raadselvollen dood.

In dit laatste boek geeft de schrijver een analyse van de jaren voor den tweeden wereldoorlog, de jaren, waarin de oudere generatie prutst en knoeit om den vrede te bewaren. Abessinië wordt na een wreeden oorlog, ondanks Volkenbond en ondeugdelijke sancties verwoest. De oudere generatie zwijgt of knijpt zijn oogen toe. In Spanje woedt een burgeroorlog, gesteund aan twee zijden door groote mogendheden en men doet alsof men dat niet weet, om maar geen versterking van den vrede te krijgen. Het recht struikelt op de straten en men doet niets dan praten en nog eens praten. Tengevolge van deze vredelievende stemming, waarin onrecht goed gepraat wordt, komen de absolute staten op. Tegen den hemel teekenen zich dreigend af de silhouetten van twee dictatoren.

In deze wereld groeit een jeugd op, die op het gymnasium een grondige kennis heeft opgedaan van de klassieken, die over veel heeft hooren praten door leeraren voor wie ze respect heeft. Vooral een leeraar, zuiver humanist — jaren lang is hij al bezig met een studie over den grooten humanist Erasmus — heeft invloed op enkele zeer begaafde leerlingen, die in het boek de hoofdfiguren worden. Frits Duma, van afkomst aristocraat, door en door idealist, en zijn vriend Wim Hesselman, de democraat, die het leven cynisch leert beschouwen. Hij voelt voor de idealen van Frits, neergelegd in diens vlammend Manifest van de jeugd, waarin de strijd wordt aangeboden met de oudere generaties, zonder mee te doen. Het is een stuk van een paar gymnasiasten, of eigenlijk het werk van Frits alleen, die daarin de geloofsbelijdenis aflegt van het wantrouwen van alles en allen en alleen uitsprekt de wil te gelooven in onszelf.

Het is een roman van strijd tegen de corrupte samenleving, die alleen gebaseerd is op zelfhandhaving, zonder recht, gerechtigheid en geloof. Daartegen in te gaan met al zijn kracht, tot den ondergang toe, ziet Frits als het ideaal van de jeugd. Uit een boekje van A. Roland Holst: Uit zelfbehoud, vindt hij — en zijn leeraar — een zinsnede, die dit ideaal uitspreekt: „Wie ooit, al was het maar in een vroege verte van de verrukkingen der zielskracht het wild en helder hinneken hoorde, weet wel, dat die vrije paarden maar weinigen ruiters zullen dulden.....“. Vandaar den eigenaardigen titel: De paarden van Holst.

Het is een lang en tragisch verhaal, de strijd van

Frits Duma, om met zijn eigen zielskracht zich een weg te banen door dit leven. Telkens ontmoet hij den dood, die het schoone wat er is, wegrukt, schijnbaar redeloos. Als hij toegeeft aan het verlangen van de moeder van zijn meisje, één jaar totaal met haar te breken, om de kracht van zijn liefde, zijn zielskracht, te toetsen, verdrikt zij. Hij wijkt dit aan zichzelf, aan zijn, zij het ook goed bedoeld experiment, en staat radeloos en redeloos tegenover het probleem van den dood. Hij doorvorscht het leven der studenten, neemt actief deel aan drinkgelagen, aan ruwe uitspattingen om zich te stalen. Hij redeneert met studenten die als kluisenaars zich terugtrekken in de wijsbegeerte en die het leven zijn gang laten gaan; hij bestudeert Spinoza om in diens stelsel over God troost en sterkte te putten, belandt bij Nietzsche, die inplaats van God den sterken mensch verheerlijkt, maar alles is tevergeefs. Hij zoekt, maar vindt niet.

Eindelijk schijnt de Rede, het alles beheerschende verstand, hem bevrediging te geven, tot de redeloosheid, het onverklaarbare van vele dingen om hem heen hem dringt naar het zoeken van een drijfkracht boven den mensch en de vraag bij hem oproept: wie is God? Een worsteling zonder einde, zonder uitzicht zelfs. Het is dan ook vreemd, dat zijn oude, eens door hem bewonderde leeraar, die zich sterk waande door zijn zieleverwantschap met den humanist Erasmus, ten slotte bekent, dat niet hij sterk was, toen hij de hem omringende werkelijkheid ontvluchtte in zijn studie, maar dat Frits degene is, die zielskracht bezit.

Hij definieert dan voor Frits wat zielskracht is: „het is het leven zelf, dat zich in een mensch openbaart en hem als werktuig gebruikt..... Het is, van den mensch uit gezien, misschien eenvoudig een geloof, een sterk geloof in het leven (het Leven met een hoofdletter. Frits!) — het leven dat vormen schept en vormen breekt, omdat het meer is dan iedere verschijning“.

Deze geloofsbelijdenis van het vitalisme is dan het einde van dit zware, doorwrochte boek met zijn vele beschouwingen en overpeinzingen, die den gewonen lezer meermalen zullen vermoeien. Tot dit geloof in

het leven, dat hem zielskracht schenkt, weet Frits zijn vriend Wim te bekeeren en de cynicus, die het door zijn levenshouding heel ver gebracht heeft in het leven, sterft een langzamen dood aan de grens, bij een poging een paar Joden te redden uit den greep der Duitschers. Met dit geloof in het leven sterft Frits later zelf door een vuurpeloton, omdat hij zich moest verzetten tegen de knechters der menschelijke vrijheid.

Frits, de verkondiger van de menschelijke waardigheid, die hij zoo zelden ziet, dat hij tot het einde twijfelt of die waardigheid wel waarde of zelfs ook waarheid bevat. In de epiloog zegt de schrijver, dat hij weet, dat Frits „den vorm van zijn leven vond“, dat zijn toekomst een daad was. Zijn dood werd daardoor voor hem een nieuw begin.

Deze roman is misschien nu al verouderd in zoverre, dat de idealen van het vooroorlogse vitalisme al verdwenen lijken. Of ze het zijn? De schrijver geloofde het stellig niet, anders zou hij zijn boek nu niet gepubliceerd hebben. En hij heeft daarin gelijk. Als de mensch absoluut God verwerpt, blijft voor hem alleen over geloof in zichzelf en geloof in het leven, met of zonder hoofdletter.

Wij kunnen dit boek met zijn troosteloze leer niet aanvaarden. Niet in de eerste plaats om zijn realisme, maar om zijn levens- en wereldbeschouwing, die ondanks alle gereedeneer over God en ziel, hoogmoedig zich afwendt van God om het heil te zoeken in den daadkrachtigen mensch.

Erasmus, Nietzsche, de vitalisten, ze komen allen, langs verschillende wegen tot hetzelfde resultaat: den autonomen mensch. Dit zware boek draait om al die stelsels heen en vindt een nieuwen naam voor hetzelfde begrip. Het is minder religieus dan Erasmus, en minder atheïstisch dan Nietzsche, omdat het niet openlijk elke Godsde loochent, maar in waarheid is het even vreemd aan het geloof in God als elk onchristelijk stelsel. Want het spreekt veel over de menschelijke ellende, maar wil niets weten van een verlossing door Christus, Die alleen het Leven is. En daarom is het een onchristelijk boek, door en door. Gron. H. S.

OP EN OM 'T KERKPLEIN van VOEDSTERHEEREN DER KERCKE en den HEER DER KERK.

In „Elsevier“ verhaalt prof. dr H. G. Cannegieter van de merkwaardige ontwikkeling, die zich met name in de Hervormde Kerk voltrekt t.a.v. het Beheer der Kerkelijke goederen. Hij onthult daar, dat de kerkvoogden soms bij voorkeur benoemd werden uit den kring van lieden zonder eenige kerkelijke belangstelling en dat hier en daar de onkerkelijkheid en vijandigheid van deze „voedsterheeren der Kercke“ voor een waarborg gold, dat er niet met kerkgeld werd omgesprongen en dat het kerkegoed zuinig werd beheerd.

Dat het zó erg was, wisten we niet. Wel, dat er soms tusschen de Leer en het Beheer de spanning zat als van een Leidsche flesch.

Alsook, dat in den Doleantietijd in Amsterdam de Leerkwestie met dergelijke Leidsche kunsten op de Beheerskwestie werd afgereageerd.

Maar dat het zó erg was..... Intusschen het wordt nu beter.

De „Doorbraak“ schijnt ook tot de Kerkvoogdijen te zijn doorgedrongen.

Deze waren in den schoonen zomer van negentienhonderd en zevenveertig te Utrecht bijeen. En in deze voedsterheerlijke samenkomsten hebben verschillende sprekers gewezen op het verband, dat er is tusschen de geestelijke en stoffelijke belangen, dus tusschen de leer en het beheer. En Cannegieter haalt dan een uitspraak aan van prof. Ruler — bedoeld zal wel zijn prof. Van Ruler — volgens wien „het probleem van de materiele verzorging der Kerk nog nooit, alle eeuwen der Kerkgeschiedenis door op een en theoretische en praktisch bevredigende wijze is opgelost“. En prof. v. R. wees in dat verband op „de moeilijke taak, welke ook indat opzicht bij de nieuwe Kerkordete wachten staat. Hoe met christelijke middelen aan geld te komen; welke de verhouding is tusschen de algemeen-kerkelijke en plaatselijke belangen; de salariering en de pensiooneering van de dienaren der Kerk..... dit zijn slechts enkele van de vele problemen“.

We zijn geen hoogleeraar in de theologie. En we zijn te weinig kerkhistoricus dan dat we het professorale oordeel over de beheerskwestie in den loop der eeuwen, zooals prof. v. R. dat geeft, zouden durven weerspreken.

Maar we schrokken, eerlijk gezegd, een beetje van

de perspectieven, die hij opende. De nieuwe Kerkorde zal het probleem der eeuwen moeten oplossen: „hoe met christelijke middelen aan geld te komen?“

We vinden het eigenlijk een beetje te weinig „dialectisch“, een beetje te „burgerlijk“, wat „menschelijk“, al te „menschelijk“, iets te rustig en te arm aan „spanning“ dan dat men zulke dingen nu van een Kerkorde verwacht en in een Kerkorde neerlegt.

Maar daar verder niet van.

Het zal wel weer aan de simpelheid van simplicismus liggen, dat hij van het problematische van dit probleem van de materiele verzorging der Kerk niets begrijpt.

Van de gruwelen van „voedsterheeren der Kercke“ om het even of ze in heerenbanken of op of onder de galerij zitten, weten we!

Maar van de trouw van den Heer der Kerk niet minder! We zouden van deze laatste een Magnificat willen zingen.

Hij, de Zoon van God, vergadert de Kerk! Hij beschikte haar, alle eeuwen der kerkgeschiedenis door, al wat zij noodig had.

Op een het geloof bevredigende wijze.

Hij heeft de dienaren der Kerk van het noodige voorzien: toen Paulus te Corinthe met Aquila en Priscilla werkte in zijn dagelijksch beroep, hem geleerd overvloed te hebben en gebrek te lijden (Hand. 18 vs 3; Phil. 4 : 12).

Hij heeft hun, als Hij dat voor het kerkvergaderend werk noodig oordeelde, tonnen gouds gegeven en als Hij dat noodig vond hun plannen laten mistukken door geldgebrek. Hij heeft de koorden van de beurs strak gehouden en het goud en silver laten stróómen. In gebrek en in overvloed, in vrijheid en verdrukking was Hij bij haar met Zijn Godheid, Majesteit, Genade en Geest al de dagen.

Hij heeft Zijn knechten niet opgedragen het probleem van de materiele verzorging der Kerk op een en theoretisch en praktisch bevredigende wijze op te lossen, maar Hij vraagt van hen slechts dat ze den hals zullen buigen onder Zijn juk, hun leven stellen voor de schapen en Hij zorgt voor hen, zooals Hij dat goed voor hen vindt.

O, dat we toch gelóóf hebben.

Ook ten aanzien van de kerkelijke financiën!

En ook in dezen weer luisteren naar de Schrift!

De dienaren des Woords — hun brood verwachtende van hun Heer!

De gemeenten, luisterende naar het Apostolisch vermaan: „En die onderwezen wordt in het woord, deele mede van alle goederen dengene, die hun onderwijst“. Gal. 6 : 6.

Dan gaat het wel goed.

Dan zijn er geen „problemen“.

Die komen er pas als het geloof inzinkt.

Dan gebeurde het, dat een dienaar des Woords zijn nood eens klaagde aan de gemeente: „als de Heere mij zou vragen: heeft het u aan iets ontbroken, dan zou ik met tranen van dankbaarheid zeggen: aan niets, Heere. Maar als de gemeente het vragen zou, dan zou ik antwoorden: aan alles“.

D. E. C.